

הידייקים החרדים

השאור שהתסים את העיסה

הם היו כל כך מעונבים, כל כך תרבותיים, כל כך אירופאיים. בכוונה איננו אומרים "גרמנים", כי הם אמנם יוצאי גרמניה, פליטיה בחלקם הגדול, אבל הם יהודים שנרדפו בדיוק כמו שנרדפו יהודי פולין. חלקם עלו ארצה ונחתו ישר לתוך עולם שונה בתכלית, ממש קוטבי. עולם לבנטיני, ספונטני, חם ומיוזע ומאוד לא מנומס. איך הם הסתדרו איתנו, הייקים? זו רק שאלה אחת ויש לה תשובה. השאלה השניה החשובה בהרבה היא - מה הם תרמו לנו. ויש לזה תשובה - הרבה.

איזו אסוציאציה עולה כשחושבים על יהודי גרמניה? נזכרים באי אילו "פיינשמעקרים", ב"שניצל", ב"קרמשניט", חושבים על ה"מישמאש", ה"טורט", נזכרים בביטוי "אייזן בטון", ועוד הרבה ביטויים שהשתרשו כאן. יש איזה "קורצשלוס" בין המורשת הזו, חביבה ככל שתהיה, לבין התרומה האמיתית שהייקים תרמו לנו, ואני מאוד מקווה שלא תפרשו את המילים הללו כסתם "קיטש" (עוד ביטוי ייקי), ותקראו את ההמשך.

על איזו תרומה מדברים?

מני דורות רבים עלו יהודים מגרמניה לארץ ישראל, לרוב כבודדים. כמה מהם הקימו משפחות ידועות, כמו הגאון רבי אליעזר ברגמן בעל "בהר ייראה" (הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א, חתן מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל, הוא מצאצאיו ומפיצי תורתו), וכן משפחת מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל, ואחרים. היו שהטביעו את חותמם בתחום הסיוע והחסד, כמו ד"ר משה וואלאך, שהקים במסירות נפש את בית החולים "שערי צדק". במאסות עלו יהודי גרמניה לארץ ישראל - רובם חילונים - רק לאחר שהנאצים ימ"ש

תפסו את השלטון בגרמניה והחלו להצר את רגלי היהודים שם, לפני כשבעים שנה. קידמה את פניהם ארץ מזרח תיכונית חמה, פרימיטיבית למדי בהשוואה לגרמניה המתקדמת (לפחות טכנולוגית), אך כשהם הביטו כה וכה נתקלו לא בהערכה כי אם בגיחוכים, בעוינות ובאי הבנה. זלזלו בערכם, ולא מעט בדיחות הומצאו על חשבונם (בדיוק כמו שמתלוצצים כאן עד היום על כל עדה שבאה מחו"ל).

לא מזמן צוינה שנת השבעים לעלייה הגרמנית בשורת טקסים, בתערוכות, בכנס

חברוני

יום שיטה

הגאון רבי שמשון רפאל הירש זצוק"ל על רקע גגות פרנקפורט דמיין, העיר בה שימש כרב ובה הקים את הקהילה החרדית הנפרדת, ממנה צמחה הצלה לכלל היהדות החרדית של גרמניה

בינלאומי, ביצירות אמנות ובמאמרים עיתונאיים. דיברו עליהם בהוקרה ככוח מניע חשוב בכלכלה, בבנקאות, בתעשייה, ברפואה, במדע, במחקר, בתרבות, במדיניות ובפוליטיקה (שלא לדבר על שלל המלים אשר נכנסו לשפה היומיומית, כמו "שלאף שטונדה" או "קוגלאגר"). היום כבר אין נתקלים בהם אפילו בבית מרקחת. צאצאיהם הפכו "ישראלים", ובאיזה מקום מרגישים שזו החמצה. איפה הוא רופא הילדים הנפלא שלנו, ד"ר לוי, יהודי יוצא גרמניה, צדיק וירא שמים, שהגיע עם כל קריאה

מרון החת"ם סופר זצוק"ל היה יליד פרנקפורט, אשר בישיבותיה קיבל את חינוכו על פי מסורת יהודי אשכנז. כרבה הנערץ של פרסבורג בנה את הקהילות החרדיות הנפרדות בסלובקיה ובהונגריה במתכונת יהודי גרמניה.

הרב שמואל דויטשנדר זצ"ל נחלץ לעזרתה של שרה שנייר ע"ה, קרא למורות חרדיות מגרמניה שילמדו בסמינר בקראקא, וביסס את בית יעקב כרשת חינוך גדולה באירופה.

והקפיד תמיד לומר אותן בדיחות, מסודרות לפי הבדיקה? היום מכהנים צאצאיו כר"מים בישיבות החשובות ביותר בארץ.

ברם, כאשר אנו מדברים על תרומת הייקים, הכוונה לתרומה לגמרי שונה מזו שדובר עליה בכנסים. אם שם חלקו להם כבוד על יצירת "העיר הלבנה" (תל אביב), שהאדריכלים הייקים פליטי הנאציזם בנו אותה בסגנון מודרניסטי בינלאומי (סגנון ה"באוהאוס", שעכשיו קיבל את חסות האו"ם כ"מורשת עולמית"), אצלנו חולקים כבוד בעבור ערכים אחרים לגמרי.

היה נדמה לי שאני יודעת משהו על יהדות גרמניה, הרי הייתי כאן כשהגיעו (נו, טוב, לא בתאריך המדויק) והרגשתי כבוד אליהם על הדייקנות, על ההקפדה, על הסדר, הכל כך לא "צבריים". אבל כשהתחלתי להכנס לנושא באמת - נדהמתי. אני כמעט בטוחה שגם אתם תרגישו כמוני כשתלמדו על תרומת יהודי גרמניה לעולם התורה.

אופי של יהודי גרמני

מי שאיפשר לי הצצה לעולם מדהים זה הוא הרב בנימין המבורגר, שהקים בבני ברק את המכון לחקר יהדות אשכנז. בידע שלו, בסדר ובהקפדה על פרטים הוא מגלם את היסודיות הייקית ואת הדבקות במטרה, לטובת כולנו. אצלו הכל מאד ייקי, מאורגן, מבוסס, מתועד ומתוייק - ומרתק ממש.

"כשהגיעו יהודי גרמניה לארץ ישראל, הם השאירו מאחוריהם את הטלית והתפילין של התרבות שלהם", הוא אומר. היתה כאן ממש גויעה הדרגתית של מסורת יהודי אשכנז, מסורת רוחנית-דתית-הלכתית המושרשת בשיטה ובמנהגים עתיקים של גדולי אשכנז. העולים אמנם הקימו בא"י בתי כנסת, ובשנות ה-30, ה-40 וה-50 היו כאן אפילו הרבה בתי כנסת שנהגו על פי מסורת יהודי אשכנז, אבל מאז הם פחתו, ורבים נסגרו.

האם בכלל הורגש צורך מיוחד בבתי כנסת בנוסח גרמניה?
לכאורה, לא כל כך. "כולנו מאותו מוצא", משיב הרב המבורגר, "כולנו, כלומר האשכנזים, באים ממערב אירופה, ואף יהודי מזרח אירופה מוצאם משם. תעיד על כך שפת היידיש המשותפת לכולם,

שהיא במקורה דיאלקט של השפה הגרמנית. כבר לפני מאות שנים היה מפורסם שהיידית היא דיאלקט גרמני, ואף כונתה בספרות הרבנית דרך קבע כ"לשון אשכנז", או בראשי תיבות: ל"א. מחקרים לשוניים גילו שמקור היידיש הוא דיאלקט דרום גרמני ממדינת בוואריה. משם עברה השפה ליהודי אוסטריה, ומשם למזרח אירופה. במשך השנים גם השתנתה בפי היהודים, פרי תהליך טבעי שקורה לכל שפה. למעשה, כל האשכנזים מתייחסים על יהודי גרמניה, שם נתעצבו ונקבעו הרבה מנהגים ומסורות שמאחדים עד היום את כל היהדות האשכנזית".

מה אם כך ייחודם של יהודי גרמניה?
"יהודי גרמניה מיוחדים בכך ששימרו מסורות שונות של רבותינו מאשכנז. השמרנות היא תכונת מיוחדת שלהם, שקלטו מסביבתם. את המנטליות השונה של קהילות ישראל בכל ארץ, הסביר מרן גאון המוסר רבי אליהו אליעזר דסלר זצוק"ל בעל "מכתב מאליהו": "כל השפעת הקדושה שבחוץ לארץ באה דרך שרי האומות, היינו, דרך מדותיהם של העם והמדינה שישראל יושבים שם, כי גם דרך עבודת ד' שם היא לפי בחינת המדה ההיא... למשל... הרוסים הם חמי רגש, ואופן עבודת ד' שהתפתח שם היה החסידות. הליטאים קרים ומחושבים, ואופן עבודת ד' שהתפתח בארצם היה עיון התורה ולימוד המוסר. הגרמנים מקפידים מאד על משמעת וסדר, ושם התפתחה עבודת ד' של קפדנות בשמירת מסורת ומנהגים. כך שכל גולה השתמשה לצורכי הקדושה בכלים ובמדות של האומה שגרו בקרבה" ("מכתב מאליהו" ח"ד, ירושלים תשמ"ה, עמ' 129-130).

והנה יהודי גרמניה משמרי המסורת - מהם יצאה הרפורמה!?

"הרפורמה היא הפן הלא יפה שלהם, ואינה קשורה ליכולתם לשמר את המסורת, אלא לזרמי ההתבוללות שנוצרו בקרבם. מלבד זאת, בגרמניה הגדולה יש אזורים שונים עם הבדלי מזג ואופי. הצפון למשל הוא אריסטוקרטי ואילו הדרום, בו גדלים כרמי יין, הוא עממי. הדרומיים עליזים יותר, פחות מכופתרים מהצפוניים המאופקים, הממושמעים, ה"ייקים". רבי יהודה החסיד, מגדולי רבותינו הראשונים בגרמניה, קבע ב"ספר חסידים" (סי' תתש"א) כי "כמו שמנהג הנכרים - כן

יהודי ירושלים החריפים, הבוטחים בעצמם, לגלגו על הייקים ואפילו זלזלו בהם. כך גם יהודי מזרח אירופה שהגיעו לארץ. "נעשה להם עוול הסטורי", אומר הרב המבורגר. "שוכחים לגמרי שלתקופה האחרונה, שאכן היתה ירודה, קדמו 1000 שנות תורה ופריחת מרכזי התורה בגרמניה.

ולא נמצאה ישיבה נוספת בסדר גודל כזה. אבל כשהחתם סופר נפטר, כבר היה המקווה בפרנקפורט סתום וסגור... המשכילים השתלטו תוך תקופה קצרה על היהודים ועל קיום היהדות - גם בכוח הזרוע, ובסיועה של המשטרה! הם הדירו את רגלי החרדים מכל תחום ציבורי ממש באלימות, בצורה הקשה ביותר.

ואז שלח הקב"ה שליח נאמן - את הגרש"ר הירש. הגרש"ר הירש, יליד המבורגר, היה רבה של מדינת מורביה וחזר לגרמניה כדי להנהיג קהילה חרדית קטנה בפרנקפורט, אותה הפך לקהילה גדולה ורבת השפעה. זה התחיל מאחת עשרה משפחות שהחליטו לפרוש מן הקהילה הכללית ה"פשרנית", ולבנות קהילה חדשה, נאמנה - "קהל עדת ישורון". ביניהם, אגב, הברון רוטשילד הראשון. תוך שנה הצטרפו למשפחות המיסדות עוד מאה משפחות, והם קראו לגרש"ר הירש. הוא עזב רבנות מדינה כי היה בו חזון ואמונה שאפשר ושצריך לשקם. "אפשר לקרא לגרש"ר הירש 'אבי תנועת התשובה המודרנית'", אומר הרב המבורגר. "אלפי ורבבות יהודים הצליח הגרש"ר הירש להחזיר בתשובה שלמה".

איכשהו הולכת ומתגמדת התמונה על היהודים

1000 שנות תורה ופריחת מרכזי התורה בגרמניה. רבינו גרשום מאור הגולה, ר"ב יקר, רש"י, ראב"ן, ראב"ה, הרוקח, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש, המרדכי, האגודה, מהרי"ל, מהר"י וויל, מהר"ם מינץ, מהר"ם שיף, עבודת הגרשוני, חות יאיר, נשאל דוד, מהרש"ך, זכרון יוסף, קרבן נתנאל, מהר"ם בארבי, רבי נתן אדלר, החתם סופר, ערוך לנר, נחל אשכול, רבי יצחק דוב במברגר ורבי עזריאל הילדסהיימר - אלף שנות ישיבה שהשמות האלו מזכירים, ויש שמות רבים נוספים, והכל נשכח מול הדור האחרון. ידעתם שהמילה "טייטש" היא בעצם "דייטש"? עד המאה ה-19 דברו על "טייטש" ועל "דייטש" כאחת, ובמזרח אירופה לתרגם מילה ליידיש נקרא: "טייטשען", כלומר "דייטשן", לומר זאת בגרמנית. רק כשהחלה ההשכלה להתפשט, הפכה המילה "דייטש" למילת גנאי. זהו הקטע הטראגי של מאה וחמישים השנים האחרונות, שהשכיח מאיתנו את האלף רבות ההוד. כששואלים על מרן החת"ם סופר זצוק"ל, כולם אומרים מיד - הונגרי. לא, החת"ם סופר נולד בפרנקפורט, גרמניה, ושם התחנך. את יהדות הונגריה בנה בתבנית יהדות גרמניה. כשהחתם סופר נולד, בסוף המאה ה-18, מנתה הישיבה בפרנקפורט 400 בחורים,

מנהגי היהודים ברוב מקומות, כגון, אם הנכרים גדורים בעריות, כך יהיו בני היהודים הנולדים באותה עיר". זה אולי מסביר את התופעה של הדור השני ליוצאי גרמניה, שאינו מזכיר מאוד את דור ראשוני העולים. אבל משהו בכל זאת נשאר. אולי לא יזוהה הייקה בן הדור השני במבט הראשון כפי שקל היה לזהות את הוריו, אבל בחינה שניה מעלה בדרך כלל את היסודיות והדקדקנות".

"יש להבין. גרמניה היתה המובילה התרבותית בעולם המערבי", אומר הרב המבורגר, "וזו הסיבה להתבוללות הגדולה של יהודיה. הראשונים שנחשפו לערכי התרבות המרשימים שלה היו יהודי צרפת וגרמניה. שם התחילה ההשכלה. היהודים הוציאו מתוכם משוררים, רופאים, עורכי דין ופיסיקאים בכמויות, וכולם ראו עצמם גרמנים ממש. ארבעים אחוז ממקבלי פרס נובל בגרמניה היו יהודים, בעוד שמספרם היחסי באוכלוסייה הכללית עלה בקושי על אחוז אחד. המשטר המדיני היה אז נאור יחסית, והיהודים הרגישו גרמנים בצאתם ופחות יהודים באוהלם. הם אהבו את ארצם מאוד, והם הוכו מכה אנושה כשהתחיל הנאציזם להתפשט. רבים מן המתבוללים בחרו לשלוח יד בנפשם, הם לא יכלו לקבל ולהבין את 'הבגידה הגדולה' של הנאצים".

"עוול היסטורי"

אבל היה מיעוט בין יהודי גרמניה, ששרד והצליח להשפיע על היהדות כולה. "הגרש"ר הירש זצוק"ל היה קנאי", אומר הרב המבורגר. "קנאי לפרוש ולהתבדל מכל צל של אפיקורסות. קנאי לנאמנות לקב"ה". שיטתו של הגרש"ר הירש, 'תורה עם דרך ארץ', הצילה את יהדות גרמניה מהתבוללות מוחלטת.

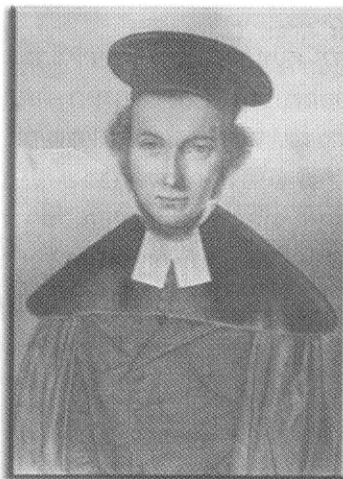
יהודי ירושלים החריפים, הבוטחים בעצמם, לגלגו על הייקים ואפילו זלזלו בהם. כך גם יהודי מזרח אירופה שהגיעו לארץ.

"נעשה להם עוול הסטורי", אומר הרב המבורגר. "שוכחים לגמרי שלתקופה האחרונה, שאכן היתה ירודה, קדמו

הגאון רבי יעקב יוקב עטלינגר זצוק"ל בצעירותו.

הרב בנימין יעקובזון זצ"ל. השתמש גם בחוש ההומור הייקי החריף שלו כדי לרפא נפשותיהן של פליטות השואה שהתכנסו בלידיגנה תחת הנהגתו.

בניין הישיבה
של הרב ברויאר
בפפד"ם

של נערות יהודיות בלידינגה, בין השאר בעזרת ההומור העז שלו.

בארץ קבלו את הייקים כאנשים ש"מבינים לאט". אולי היה זה רושם שטחי, שלקח בחשבון תגובות מחושבות ומאופקות. ומדוע קראו להם "ייקים"? בזכות הז'קטים שלבשו ("ייקל" בגרמנית). האמת היא, שרוב הייקים היו דווקא עליונים, חמים, פתוחים ומחבקים. הם הגיעו ארצה לבושים במיטב מחלצות אירופה, וברכו בנימוס מי שעבר על פניהם. בתוך האקלים והתנאים הקשים בארץ, זה נראה, איך לומר, לא לעניין... הוסיפו לכך את בתיהם על הספריות הענקיות, הרהיטים הכבדים, השטיחים הפרסיים, פסנתרי הכנף, הקריסטלים הנוצצים ומערכות החרסינה של רוזנטל, ותקבלו חריגות חריפה על רקע העוני הכללי ששרר אז בארץ. אבל הם היו גם ישרים, חרוצים, דייקנים וחסכנים, והקפידו על שפת דיבור הוגנת ועל נימוס שעורר התנגדות וקיבל בעיני המקומיים אופי של התנשאות.

והיה בהם המשהו המרגיז. בכל מקום אליו הגיעו, הפכו יוצאי גרמניה החילונים לקבוצה שלטת בקהילה. כך היה בארה"ב בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, שם שלטו יוצאי גרמניה החילוניים, והם בקשו ליצור את "היהודי החדש" בארה"ב על ידי סיסמת ה"מעורבות החברתית". הם הקימו ארגונים כמו הג'וינט, הירג'י-איי (המגבית היהודית המאוחדת), ועוד. הם חתרו לשיוון זכויות חברתי מלא, וכך ייסדו את "הליגה נגד השמצה". הם השיגו את מטרותיהם בארה"ב, כאשר השורה התחתונה היא, בדומה לעבר בגרמניה: התבוללות הולכת וגוברת, וירידת מספר היהודים בארה"ב... כאן בארץ רב חלקם של הייקים החילונים במגמות להתערטלות מכל סממן יהודי, בעיקר בתחום המשפט ובאקדמיה.

שמכירים הם את רזי התרבות ואף על פי כן דבקים הם בדבר ד' ללא שיוור. יחד עם זה הגרש"ר הירש התנגד בכל כוחו להקמת בית מדרש לרבנים בברלין. "תורה לומדים בישיבות, נקודה. אין מקום לדגם חדש של רב".

"הגרש"ר עצמו למד כשנה וחצי באוניברסיטה, אבל לא קיבל תואר ודוקטור הוא לא היה. הוא הרגיש שהוא מצליח להשפיע גם בלי תואר... מטרתו היחידה בלימודיו האקדמאיים היתה להגביר את טווח השפעתו, ואך רק למען מטרה זו למד במידה ההכרחית, ולא יותר".

הייקים

התפתח דימוי שיהודי גרמניה הם קרי רגש. זה נכון?

"ודאי שהם בעלי רגש, אבל למדו לשמור על איפוק. כבר כתב דודי זקני, הרב יונה אנסבכר בספרו "כנפי יונה", שהאיפוק הגרמני הוא לא תכונה מולדת, אלא נשתרש כתוצאה של גיוס היהודים לצבא הגרמני, בזמן המשטר הפרוסי. שם אומנו להפנים רגשות ולציית לפקודות. אבי סבי היה גאון ומקובל, רב בנירנברג, שהיה ידוע בלבביותו ובחוש ההומור השופע שלו, ואילו בנו, סבי, היה חייל בצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה, שהפנים את רגשותיו".

יש דבר כזה, הומור יקי?

"יש יותר הומור אנטי יקי בארץ. אישית, לא ראיתי בעלי חוש הומור גדולים יותר מיהודי גרמניה. לדוגמה, הרב בנימין זאב יעקובזון זצ"ל שיקם אחר השואה נפשו

המשכילים, הממעייטים בערכם מול תרבות האומה הגרמנית. בצל הכבד שההשכלה והרפורמה הטילו, קמה תנועה מדהימה של יהודים אמיתיים בתקופה הפחות צפויה שקיימת. "כאשר החל הגרש"ר הירש לשקם את יהדות גרמניה, עדיין פעלה הישיבה של רבו ה"ערוך לנר" באלטונא. גם ישיבתו של הרב מוירצבורג התקיימה בעירו. אלו היו שרידי הישיבות המפוארות של פעם".

הגרש"ר הירש פעל בשני משורים עיקריים: האחד - הקמת קהילה נפרדת. בכך הלך בדרכו של החתם סופר. השני - במחשבתו לקיים את המורשת היהודית דרך החלת דבר ד' על תנאי החיים במסגרת התרבות הקיימת. "הגרש"ר הירש חשב שיש לקחת מציאות של קפדנות ודקדקנות לצו הציות המוחלט לתורת ד', ולישם את מצוות ד' על כל תחום מתחומי החיים. בלימודי החול תבע לראות את יד ד', בטבע, בהסטוריה, בכל. "בכל דרכיך דעהו", זה היה המוטו. אתה, היהודי, תחיל את דבר ד' עליך בכל מקום בו אתה נמצא, תתבונן בדרכי ההשגחה בכל נושא אותו אתה לומד. זה בעצם מה שעושים היום בעקבות הגרש"ר הירש ב"בית יעקב". כשולומדים הסטוריה, למשל, לא מסתפקים בניתוח סתמי, אלא לומדים לראות קודם כל את יד ד' בכל המהלכים ההסטוריים.

לומדי תורה שהתעתדו לרבנות, הלכו ונעשו דוקטורים בהסכמתו, כי הגרש"ר אחז שהדור הצעיר ה"פשרני" יכבד את הרבנים ויאזין לדבריהם אם ישאו תארים אקדמאיים, אם יוכיחו לנוער

ההשפעה מעבר לגרמניה

ליהדות גרמניה השורשית, ששוקמה ע"י הגרש"ר הירש, היתה השפעה מכרעת מעבר לגרמניה עצמה. "הגרש"ר הירש הצליח לשקם את כל יהדות אירופה", קובע הרב המבורגר. הצהרה זו השאירה אותי לרגע נטולת מילים.

איך, בדיוק?

"על שרה שנירר שמעתם?" וזה כבר ממש סקופ. מרת שרה שנירר ע"ה, ילידת קרקא הפולנית, הגיעה לוינה בזמן מלחמת העולם הראשונה, בתוך זרם של המוני פליטים יהודיים, והתגוררה בעליית גג אצל אשה יהודיה. בשבת הראשונה לשהותה בוינה שאלה את בעלת הבית היכן בית הכנסת. ברחוב שטמפפר, אמרה לה בעלת הבית, ושרה שנירר הלכה לשם וראתה את הרב ד"ר משה פלש, שדיבר בפאתוס על גבורת המכבים. זו היתה שבת חנוכה. הרב קרא לשומעיו ללמוד מהמכבים איך להלחם על עצמם ועל יהדותם. שרה שנירר התפעלה מן השיחה, וניגשה אחרי התפילה לרב: "היכן אני יכולה ללמוד יותר?" - "אני למדתי בישיבת פרנקפורט", אמר לה הרב. "הרעיונות שהבאתי בדרשה הם של הגרש"ר הירש".

הוא הפנה את התופרת העניה מקרקא לכתבי הגרש"ר הירש ולכתבי הגר"מ ליהמן. מאז אותה שבת, התמידה גב' שנירר לבוא אל בית הכנסת ולשמוע את דרשות הרב, דברים שנוערות מעטות בלבד שומעות אותם, אם בכלל. מסקנתה היתה - אני חייבת לאסוף ילדות בקרקא, ללמד אותן על דתן. עם המטען שצברה בוינה חזרה לקרקא, אספה מספר בנות והניחה את היסוד ל"בית יעקב", בחזון ובלהט שלה. אבל ההיקף היה מצומצם, וכך זה נשאר עד שגילו אותה ראשי אגודת ישראל. והיכן נוסדה אגודת ישראל? לא בפולין ולא בליטא, אפילו לא בקטוביץ, אלא בגרמניה, על ידי מורנו ר' יעקב רוזנהיים וחבריו.

"אגודת ישראל היא בעצם התפתחות של ארגון הקהילות החרדיות בגרמניה, ארגון שנוסד ע"י הגרש"ר הירש", מזכיר הרב המבורגר נשכחות. "הרב רוזנהיים היה יו"ר הארגון, והוא שלח את ד"ר שמואל דויטשלנדר, שיעזור לשרה שנירר. הד"ר דויטשלנדר נתן את הדחיפה הגדולה לבית יעקב, בכך שקרא למורות חרדיות מגרמניה, לבוא ולהושיט יד בבניית המפעל הגדול הזה. הגיעו מורות מברלין, מקלן, מפרנקפורט. גם דודתי", נזכר הרב המבורגר, "היתה בין המורות החלוצות

"וכך", אומר הרב המבורגר, "הציל הגרש"ר הירש את יהדות אירופה. כי מה היה על יהדות אירופה לולא בית יעקב, וכיצד נתאר את בית יעקב לולא הגרש"ר הירש?"

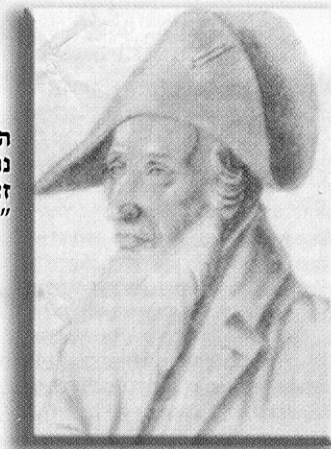
הללו. היא לימדה בסמינר בקרקא ומשם עברה לרומניה, ופתחה את הסמינר בצ'רנוביץ. דודתי, אגב, היתה האשה היחידה שהרבי מגור דאז אירח בביתו במשך שבת שלמה, כסימן לגיבוי ועידוד". בבית יעקב בקרקא לימדה שרה שנירר את כתבי הגרש"ר הירש בגרמנית, המורות דיברו גרמנית, והבנות הפולניות למדו גרמנית. פעם דברה דודתי עם מרן הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין והוא אמר לה: 'אלמלי פעילותך לחינוך בנות ישראל, הייתי נאלץ לסגור את ישיבתי בלובלין'. וכך", אומר הרב המבורגר, "הציל הגרש"ר הירש את יהדות אירופה. כי מה היה על יהדות אירופה לולא בית יעקב, וכיצד נתאר את בית יעקב לולא הגרש"ר הירש?" הגרש"ר הירש ומקורביו גם הבינו מהר מאוד את משקלן הסגולי של העתונות והספרות ככלי השפעה על הנוער. היכן היינו מוצאים רב תלמיד חכם בקנה המידה של הגר"מ ליהמן זצ"ל - כותב ספרי קריאה? רק בגרמניה, שם נוצר ואקום גדול, שלתוכו נכנסו ספרי הרב ליהמן (אשר עזרו גם לנו לעבור את שנות הילדות והנערות עם פחות נזקים מהספרות הזרה).

והיה גם עיתון, "האיזראליט", שהביא - בגרמנית - את דבר היהדות החרדית לפשוטי העם ולמשכילים כאחד. האיזראליט היה שבועון בו התפרסמו מדי שבוע מאמרי השקפה, ידיעות על הנעשה בקהילות השונות, דברי תורה וביאורי הלכה. "עיתון ברמה", מבטיח הרב המבורגר. "בכפרים הקטנים ובעיירות ישבו יהודים בודדים, בקושי היה להם מנין. רב - לא היה. בשבת יכלו לקרוא ולהקריא ברבים מן ה"איזראליט" דברי תורה".

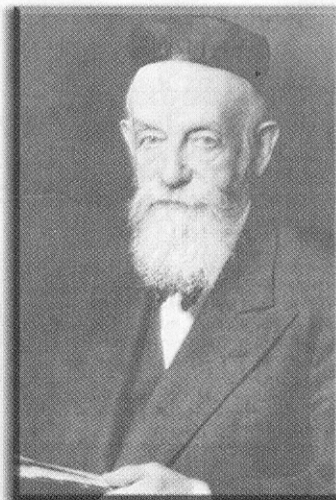
עם הזמן, הגר"י רוזנהיים, עורך ה"איזראליט" אחרי הגר"מ ליהמן, הפך את השבועון לבטאונה של אגודת ישראל והגדיל את תפוצתו. אפילו המהר"ם שיק בהונגריה היה מנוי על האיזראליט. בארץ היתה היהדות הגרמנית בנסיגה. "הייקים התפצלו כאן", מסביר הרב המבורגר. "הפלג האחד ביקש ליישם את שיטת תורה עם דרך ארץ גם בארץ, והם פנו בסופו של דבר לעבר המחנה הדתי לאומי. הפלג האחר, שהבין שתורה עם דרך ארץ איננה מהותה ההיסטורית של יהדות גרמניה, נספח למחנה הישיבתי".

לכתבי הגרש"ר הירש זצוק"ל היתה כאן עדנה. הוצאת "נצח" חוזרת ומדפיסה את ספריו, כתביו מצוטטים בפי משגיחים בשיבות וגם בעיתונים כמו "תד נאמן". "הגרש"ר הירש הוא הדובר הותיק ביותר של היהדות הנאמנה בכלים המודרניים". כך מגדיר הרב המבורגר. "ככה, הוא אבי ההבעה החרדית העכשוית".

המשך בעמוד 31

הגאון רבי נתנאל ווייל זצוק"ל, בעל "קרבו נתנאל"

מורנו הרב יעקב רוזנהיים זצ"ל, בעל "הרעיון הפועל והמיסד של אגודת ישראל", שלמעשה היתה התפתחות של ארגון הקהילות החרדיות של יהודי גרמניה

הייקים החרדים

המשך מעמוד 12

מכל קצווי אירופה, ורוב רובם לא היו כלל ילידי גרמניה. עובדה מופלאה היא, שאמנם מברלין יצאה גזירת ההשמדה על יהודי אירופה - גזירה הנחשבת כמידה כנגד מידה - אך בעוד 90 אחוז מיהודי פולין וליטא נספו בשואה, הרי רק שליש מיהודי גרמניה מצאו אז את מותם. אין בידינו אפשרות לעקוב אחר חשבונות שמים, אך עלינו לדעת להעריך את הטוב והיפה שבכל עדה וללמוד מהישגיה, תחת לנבור בכשלונותיה", מסיים הרב המבורגר.

לזכותו אפשר לזקוף את תשתית חינוך הבנות שלנו, את צורת הארגון, את העבודה עם עולם התשובה של היום. בקיצור - הגרש"ר הירש חולל מהפכה, וזו עובדה הסטורית".

"וטוב שנדע ונזכור זאת לא פחות, ובהחלט יותר מממה שזוכרים את מחוללי ההשכלה, אשר נתקבצו בברלין